

A költségmentességhez való jogra vonatkozó európai és nemzetközi normák

A költségmentességhez való jogra vonatkozó jelenleg érvényes nemzetközi jogi minimumszabályok összefoglalása az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata alapján, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának, az ENSZ „A büntető igazságszolgáltatási rendszerekben a költségmentesség igénybevételének alapelvei és iránymutatásai” című dokumentumának, valamint egyéb európai szervek és az ENSZ egyéb szerveinek alapelveire és normáira támaszkodva.

2014. december

OPEN SOCIETY
JUSTICE INITIATIVE

TARTALOMJEGYZÉK

A JOGI TÁJÉKOZTATÓ HASZNÁLATÁNAK LEHETŐSÉGEI ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

BEVEZETÉS: A JOGSEGÉLYHEZ VALÓ JOG.....	3
A. A JOGSEGÉLYHEZ VALÓ JOG ALKALMAZÁSI KÖRE.....	5
A RÁSZORULTSÁGI TESZT	5
<i>A költségek megtérítése vagy elengedése</i>	<i>6</i>
A SZÜKSÉGESSÉGI TESZT	6
<i>A bűncselekmény és a lehetséges szankció súlya.....</i>	<i>7</i>
<i>Az ügy összetettsége.....</i>	<i>7</i>
<i>A terhelt szociális és személyes helyzete.....</i>	<i>8</i>
B. JOGSEGÉLY A NYOMOZATI SZAKASZBAN.....	8
C. ÜGYVÉDVÁLASZTÁS A JOGSEGÉLY KERETÉBEN	10
D. A JOGSEGÉLY KERETÉBEN BIZTOSÍTOTT ÜGYVÉD FELKÉSZÜLTSEGE.....	11
A VÉDŐ MULASZTÁSA ÉS MEG NEM JELENÉSE.....	12
ÖSSZEFÉRHETELTLENSÉG, ÉRDEKELLENTÉT.....	12
ELÉGEDETLENÉG AZ ÜGYVÉD MUNKÁJÁVAL	12
ELEGENDŐ IDŐ A VÉDELEMRE VALÓ FELKÉSZÜLTÉSHEZ	13
E. A JOGSEGÉLY KERETÉBEN ELJÁRÓ ÜGYVÉDEK KIRENDELÉSE.....	14
GONDOSSÁGI KÖTELEZETTSÉG	14
AZ ÖNKÉNYES ELJÁRÁS TILALMA	15
AZ ÜGY KIMENETELÉVEL KAPCSOLATOS MEGFONTOLÁSOK	15
F. A JÓL MŰKÖDŐ JOGSEGÉLYRENDSZEREKKEL KAPCSOLATOS GYAKORLATI KÖVETELMÉNYEK.....	15
MEGFELELŐ FINANSZÍROZÁS ÉS ERŐFORRÁSOK	16
FÜGGETLENSÉG	16
MÉLTÁNYOSSÁG A JOGSEGÉLY KERETÉBEN	17
EGYÜTTMŰKÖDÉS	18
A JOGSEGÉLYHEZ VALÓ JOGGAL KAPCSOLATOS KÖVETKEZTETÉSEK.....	18

BEVEZETÉS

1. A Justice Initiative több éve aktívan vesz részt a költségmentesség reformjában Európában és világszerte. A költségmentességre vonatkozó uniós irányelv tekintetében folyamatban lévő tárgyalások nagyszerű lehetőséget biztosítanak a költségmentességgel kapcsolatos gyakorlat valamennyi tagállamra érvényes kodifikálására.
2. A tárgyalások kiindulópontját az Emberi Jogok Európai Egyezményének meglévő normái jelentik, azon értelmezésük szerint, amelyet az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata követ. A költségmentességgel kapcsolatos védelem szintje semmilyen esetben nem lehet alacsonyabb a minimumszabályok szintjénél.
3. Ezt az ismertetőt az említett minimumszabályok bemutatása céljából állítottuk össze. Az ismertetőben az EJEE-re és az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatára koncentrálunk, és adott esetben megemlítjük más okmányok és szervek normáit is. Ideértendő a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, az ENSZ „A büntető igazságszolgáltatási rendszerekben a költségmentesség igénybevételeinek alapelvei és iránymutatásai” című dokumentuma, a kínzás megelőzésére létrejött európai bizottság, valamint az ENSZ kínzás megelőzésére létrejött albizottsága.
4. A jelen dokumentum a felsorolt európai és nemzetközi forrásokat hívja segítségül ahhoz, hogy az alábbi hat szempont mentén meghatározza a költségmentesség minimumszabályait:
 - (A) a költségmentességhez való jog terjedelme az anyagi helyzet és a megalapozottság vizsgálata alapján;
 - (B) az állam költségmentesség biztosítására vonatkozó kötelezettsége a büntetőeljárás korai szakaszaiban;
 - (C) a jogsegélyt nyújtó szervek azon kötelezettsége, hogy tisztességesen, az önkényesség mellőzésével hozzák meg határozataikat az ügyvédek kirendeléséről;
 - (D) az emberek ahhoz való joga, hogy kiválasszák a hivatalból kirendelt ügyvédjüket;
 - (E) az állam kötelezettsége a minőségi jogi segítségnyújtás biztosítására; és
 - (F) a működő és hatékony költségmentességi rendszerek megvalósításához szükséges gyakorlati követelmények.
5. Ez a dokumentum az eredeti verzió módosítása nyomán, abból a célból jött létre, hogy referenciaként szolgáljon az Európai Parlament és a Tanács a szabadságuktól megfosztott gyanúsítottak és vádlottak ideiglenes költségmentességéről, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban biztosított költségmentességről szóló irányelvének kidolgozási folyamata során. A jelen dokumentum szövege angol, francia, német, spanyol, olasz, magyar, holland, lengyel és orosz nyelven érhető el.
6. Ha kérdése vagy véleménye van a dokumentummal kapcsolatban, az összefoglaló más nyelvre lefordított változatára van szüksége, vagy szeretné részletesen megvitatni a minimumszabályokat, kérjük, forduljon az alábbi személyekhez:

Zaza Namoradze

Az Open Society Justice Initiative
budapesti irodájának igazgatója
zaza.namoradze@opensocietyfoundations.org
Tel: +36 1 8823100
www.justiceinitiative.org

Marion Isobel

Az Open Society Justice Initiative
jogásza
marion.isobel@opensocietyfoundations.org
Tel: +44 207 149 0277

BEVEZETÉS: A JOGSEGÉLYHEZ VALÓ JOG

7. A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított vagy vádolt személyek egyik alapvető eljárási joga a jogi segítséghez való hozzáférés a büntetőeljárás összes szakaszában. Az azonban kevés, ha a jogi segítséghez való jog csak elvi szinten és látszólag biztosított. A jognak ténylegesen is érvényesülnie kell, és a gyakorlása során hatékonynak kell lennie, vagyis a bűncselekménnyel gyanúsított személynek ingyenes jogi segítséget kell biztosítani a nyomozati szakasz kezdetétől fogva, ha az érintett nem tudja finanszírozni a saját jogi védelmét. Így a rászoruló gyanúsítottak és vádlottak is érdemben tudnak védekezni a bíróság előtt, és a kedvezőtlen anyagi körülményeik ellenére érvényesül a tisztességes tárgyaláshoz való joguk.
8. A jogsegélyszolgálat a büntető igazságszolgáltatási rendszer egésze számára előnyös lehet: ha a jogsegélyrendszer megfelelően működik a büntető igazságszolgáltatás részeként, ezáltal lerövidülhet az az idő, amelyet a gyanúsítottak rendőrségi fogdákon és fogvatartási központokban töltenek, továbbá csökkenhet a bírósági ügyteher, a börtönpopuláció és a börtönök telítettsége, illetve a tévesen elítéltek száma is.¹
9. Az ENSZ Közgyűlése nemrégiben elfogadta a világ első olyan nemzetközi dokumentumát, amely kifejezetten a jogsegély biztosításával foglalkozik. Az Egyesült Nemzetek Szervezete jogsegélyhez való hozzáférésre vonatkozó elvei és iránymutatásai büntető igazságszolgáltatási rendszerekben c. dokumentumot² (a továbbiakban: ENSZ-elvek és -iránymutatások) 2012. december 20-án hagyták jóvá. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások a jogsegélyre vonatkozó általános szabályokat rögzítik, és arra szólítják fel az államokat, hogy különféle új intézkedésekkel, illetve korábbi intézkedéseik megerősítésével biztosítsák a hatékony jogsegélyt szerte a világon:

„Felismerve azt, hogy a jogsegély a jogállami alapokon nyugvó büntető igazságszolgáltatás elengedhetetlen eleme, továbbá más jogok – így például a tisztességes eljáráshoz való jog – gyakorlásának alapkőve, illetve fontos biztosítéka a büntetőeljárás tisztességességének és az eljárásba vetett közbizalomnak, az államoknak a jogrendszerük lehető legmagasabb szintjén – így lehetőség szerint az alkotmányban – garantálniuk kell a jogsegélyhez való jogot.”³
10. A jogsegélyhez való jogot kifejezetten rögzíti az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 6 cikk (3) bekezdésének c) pontja, illetve a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (PPJNE) 14. cikk (3) bekezdésének d) pontja. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) részletes szabályokat alkotott a jogsegély nyújtására nézve, melyek közül sokat megerősített az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága is a PPJNE alkalmazása során.
11. Más európai és nemzetközi szervezetek is meghatároztak a jogi segítségnyújtásra vonatkozó előírásokat. A Kínzás Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) és a Kínzás Megelőzésére Létrehozott ENSZ-albizottság (SPT) is több ízben leszögezte, hogy a jogi segítségnyújtás alapvető garancia a megfélemlítéssel, az embertelen bánásmóddal és a kínzással szemben. A CPT és az SPT azt is megállapította, hogy a személyi szabadság megvonását követő első időszakban a legnagyobb a megfélemlítés és az embertelen fizikai bánásmód veszélye. A rendőrségi őrizetben levő személyek védtelen

¹ Az Egyesült Nemzetek Szervezete jogsegélyhez való hozzáférésre vonatkozó elvei és iránymutatásai büntető igazságszolgáltatási rendszerekben, 2012. október 3., A/C.3/67/L.6. sz. ENSZ-dok., Bevezetés, 3. bekezdés.

² Az Egyesült Nemzetek Szervezete jogsegélyhez való hozzáférésre vonatkozó elvei és iránymutatásai büntető igazságszolgáltatási rendszerekben, 2012. október 3., A/C.3/67/L.6. sz. ENSZ-dok., elérhető a következő internetcímen: http://www.uanet.org/sites/default/files/RES_GA_UN_121003_EN.pdf.

³ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 1. sz. elv.

helyzetére tekintettel minden államnak megfelelő jogsegélyrendszert kell teremtenie azok számára, akik nem tudnak fizetni az ügyvédi segítségért.⁴

12. Ez a tájékoztató a hivatkozott európai és nemzetközi dokumentumok alapján mutatja be a jogsegély intézményének hat összetevőjére vonatkozó minimumszabályokat: a) a jogsegélyre vonatkozó jog alkalmazási körének meghatározása a rászorultsági (*means*) és szükségességi (*merits*) tesztek alkalmazásával; b) az állam kötelezettsége jogi segítség biztosítására a büntetőeljárás kezdetétől; c) a jogsegélyszervezetek kötelezettsége az ügyvédek tisztességes és önkénytől mentes kijelölésére; d) az érintettek ügyvédválasztási joga; e) az állam kötelezettsége minőségi jogsegélyszolgálat biztosítására; és f) a hatékony és jól működő jogsegélyrendszerek létrehozásának gyakorlati feltételei.

A. A JOGSEGÉLYHEZ VALÓ JOG ALKALMAZÁSI KÖRE

13. A terheltnek két feltétel teljesülése esetén van joga ingyenes jogi segítségre. Az egyik feltételnek akkor felel meg az érintett személy, ha nem állnak rendelkezésére megfelelő anyagi eszközök a védő díjazására (rászorultsági teszt), a másik feltétel szerint pedig akkor kell jogsegélyt biztosítani, ha az igazságszolgáltatás érdekei így kívánják (szükségességi teszt). A két feltételt az EJEE 6. cikk (3) bekezdés c) pontja, valamint a PPJNE 14. cikk (3) bekezdés d) pontja is rögzíti.

A rászorultsági teszt

14. Az adott személy akkor felel meg az EJEE 6. cikk (3) bekezdésében foglalt feltételnek, ha nincsenek megfelelő anyagi eszközei a védő díjának fedezésére. Az EJEB nem határozta meg, hogy pontosan mi értendő az egyezményben használt „nem állnak rendelkezésére eszközök” fordulat alatt, hanem az egyes esetek egyedi körülményei alapján dönti el, hogy az adott vádlottnak anyagi helyzete alapján szüksége lett volna-e jogi segítségre.
15. Az EJEB általános szabályként megállapította, hogy a rászorultsági teszt esetén a vagyoni-jövedelmi küszöbszintet a nemzeti hatóságoknak kell megjelölniük. Az EJEB biztosít ugyan némi mozgásteret az államoknak a rászorultsági teszt gyakorlati alkalmazására nézve, de biztosítékokra is szükség van azért, hogy a hatóságok a jogosultság elbírálásakor ne járassanak el önkényesen (lásd lentebb). A *Santambrogio v Italy* ügyben az EJEB megállapította, hogy nem sérült a kérelmező bírósági eljáráshoz való joga [EJEE 6. cikk (1) bekezdés], amikor megtagadták a jogsegélyt tőle azért, mert a rendelkezésére álló anyagi eszközök mértéke meghaladta a jogszabályban megállapított szintet. Az EJEB úgy vélte, hogy a jogsegély iránti kérelem elutasítása a vonatkozó jogszabályok alapján történt, és az olasz jogrendszer megfelelő biztosítékokat nyújt annak érdekében, hogy a jogsegéllyel kapcsolatos döntések ne legyenek önkényesek.⁵
16. A vádlott köteles bizonyítani, hogy nem képes fedezni a jogi segítség költségeit, de nem kell „minden kétséget kizáróan” igazolnia a rászorultságát.⁶ A *Pakelli v Germany* ügyben például az EJEB „bizonyos jelek” alapján állapította meg, hogy a kérelmező nem engedhette meg magának az ügyvédi költségeket, így például adóügyi nyilatkozatokra, illetve arra hivatkozott, hogy a kérelmező a jogkérdésre alapított fellebbezésének elbírálását megelőző két évet előzetes letartóztatásban töltötte. Cáfoló bizonyítékok hiányában az EJEB a kérelmező jelentéktelen mértékű üzleti tevékenységét és szerény

⁴ Tizenkettedik általános jelentés a CPT tevékenységéről, érintett időszak: 2001. január 1-jétől december 31-ig, 2002. szeptember 3., 41. bekezdés. Lásd még: *Jelentés a CPT örményországi látogatásáról* 2006. április 2. és 12. között, CPT/Inf (2007) 47, 23. bekezdés; *Jelentés a CPT örményországi látogatásáról* 2008. március 15. és 17. között, CPT/Inf (2010) 7, 24. bekezdés; *Jelentés a CPT ausztriai látogatásáról* 2004. április 14. és 23. között, CPT/Inf (2005) 13, 26. bekezdés; *Jelentés a CPT bulgáriai látogatásáról* 2006. szeptember 10. és 21. között, CPT/Inf (2008) 11, 27. bekezdés; *Jelentés a CPT magyarországi látogatásáról* 2005. március 30. és április 8. között, CPT/Inf (2006) 20, 23. bekezdés; *Jelentés a CPT lengyelországi látogatásáról* 2004. október 4. és 15. között, CPT/Inf (2006) 11, 21. bekezdés; *Jelentés a CPT lengyelországi látogatásáról* 2009. november 26. és december 8. között, CPT/Inf (2011) 20, 26. bekezdés.

⁵ *Santambrogio v Italy*, EJEB, 2004. szeptember 21-i ítélet, 55. bekezdés.

⁶ *Pakelli v Germany*, EJEB, 1983. április 25-i ítélet, 34. bekezdés.

anyagi körülményeit elégségesnek találta annak megállapításához, hogy a kérelmező nem rendelkezik az ügyvéd megfizetéséhez szükséges anyagi eszközökkel.⁷

17. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások kiemelik, hogy nem szabad méltánytalan rászorultsági tesztet alkalmazni, illetve a küszöbértéket sem szabad túlságosan alacsonyan meghatározni; ennek érdekében a dokumentum sürgeti az államokat, hogy „biztosítsák a jogi segítségnyújtás elérhetőségét azok számára, akik anyagi eszközei ugyan meghaladják a küszöbértékét, de ennek ellenére nem engedhetik meg maguknak az ügyvédi segítséget vagy nem férnek hozzá ahhoz, ha az egyéb feltételeknek megfelelnek és ha az igazságszolgáltatás érdekei mellett szólnak, hogy az érintett személyek jogi segítséget kapjanak”.⁸ Az ENSZ-elvek és -iránymutatások azt is rögzítik, hogy az átláthatóság és a tisztességesség elveinek érvényesülése érdekében a rászorultsági teszt kritériumait „széles körben közzé kell tenni”.⁹

A költségek megtérítése vagy elengedése

18. Bár bizonyos esetekben sértheti az eljárás tisztességességét, ha az érintettnek meg kell térítenie a jogsegély költségeit, elvileg nem összeegyeztethetetlen az EJEE 6. cikk (3) bekezdésével, ha az eljárás végén a vádlottat – adott esetben – a jogsegély költségeinek megfizetésére kötelezik. Az *X v Germany* ügyben a ma már nem működő Európai Emberi Jogi Bizottság megállapította, hogy a 6. cikk (3) bekezdésének c) pontja nem feltétlenül biztosít végérvényes költségmentességet a jogi segítséget illetően. Ennek megfelelően a tárgyalás után az állam követelheti a terhelttől a költségek megtérítését, ha a terhelt anyagi helyzete javul, és képes teljesíteni a követelést.¹⁰
19. A jogsegélyköltségek megtérítésére kötelezés vagy az elengedéssel kapcsolatos döntés a 6. cikkbe ütközhet, ha a kérelmezőtől követelt összeg túlságosan magas,¹¹ vagy ha a megtérítés feltételei önkényesek vagy ésszerűtlenek,¹² illetve ha nem vizsgálták meg a kérelmező pénzügyi helyzetét annak ellenőrzése végett, hogy valóban javult-e az anyagi helyzete és képes-e fedezni a kérdéses költségeket.¹³
20. Az EJEB mindenesetre az összes tény alapos vizsgálata alapján állapítja meg, hogy a költségek megtérítésére kötelezés hátrányosan befolyásolta-e az eljárás tisztességességét az adott ügy egyedi körülményei között.¹⁴ Például az *Ognyan Asenov v Bulgaria* ügyben az EJEB azt vizsgálta, hogy az a lehetőség, hogy a védelem költségeit érvényesíteni lehet a terhelttel szemben marasztaló ítélet esetén, gátolta-e a kérelmezőt abban, hogy az eljáró bíróságtól védőügyvéd kirendelését kérje. Az EJEB azt állapította meg a kérdéses esetben, hogy a kérelmező nem érezte a megtérítésre kötelezés lehetőségét gátló tényezőnek, így az nem veszélyeztette a kérelmező eljárási jogait.¹⁵ A *Croissant v Germany* ügyben az EJEB a megtérítésre kötelező határozatot összeegyeztethetőnek találta a 6. cikkel, arra hivatkozással, hogy a követelt összeg nem volt túlzott mértékű, és a német jogsegélyrendszerben a költségek nagyobb részét elengedik akkor, ha a megtérítendő összeg magas lenne.¹⁶

A szükségességi teszt

21. Az EJEE 6. cikk (3) bekezdésében, illetve a PPJNE 14. cikk (3) bekezdés d) pontjában megfogalmazott második feltétel szerint jogsegély akkor biztosítandó, ha „az

⁷ *Pakelli v Germany*, EJEB, 1983. április 25-i ítélet, 34. bekezdés. Lásd még: *Twalib v Greece*, EJEB, 1998. június 9-i ítélet, 51. bekezdés.

⁸ *ENSZ-elvek és -iránymutatások*, 1. sz. iránymutatás, 41. bekezdés a) pont.

⁹ *ENSZ-elvek és -iránymutatások*, 1. sz. iránymutatás, 41. bekezdés b) pont.

¹⁰ *X v Germany*, 9365/81. sz., az Európai Emberi Jogi Bizottság 1982. május 6-i határozata.

¹¹ *Croissant v Germany*, EJEB, 1992. szeptember 25-i ítélet, 36. bekezdés; *Orlov v Russia*, EJEB, 2011. június 21-i ítélet, 114. bekezdés.

¹² *Morris v the United Kingdom*, EJEB, 2002. február 26-i ítélet, 89. bekezdés.

¹³ *Croissant v Germany*, EJEB, 1992. szeptember 25-i ítélet, 36. bekezdés; *Morris v the United Kingdom*, EJEB, 2002. február 26-i ítélet, 89. bekezdés; *Orlov v Russia*, EJEB, 2011. június 21-i ítélet, 114. bekezdés; *X v Germany*, 9365/81. sz., az Európai Emberi Jogi Bizottság 1982. május 6-i határozata.

¹⁴ *Croissant v Germany*, EJEB, 1992. szeptember 25-i ítélet, 36. bekezdés.

¹⁵ *Ognyan Asenov v Bulgaria*, EJEB, 2011. február 17-i ítélet, 44. bekezdés.

¹⁶ *Croissant v Germany*, EJEB, 1992. szeptember 25-i ítélet, 35–37. bekezdés.

igazságszolgáltatás érdekei” ezt követelik meg. Ez azt jelenti, hogy nem minden esetben kell a rászoruló személyeknek jogsegélyt nyújtani. Az államnak tehát van némi mozgásteret annak megítélésében, hogy az igazságszolgáltatással kapcsolatos közérdek mikor kívánja meg a védőügyvéd kirendelését jogsegély keretében. Az EJEB három figyelembe veendő tényezőt jelölt meg azzal összefüggésben, hogy az „igazságszolgáltatás érdekeire” figyelemmel mikor van szükség ingyenes jogi segítségnyújtásra. Ezek a bűncselekmény és a lehetséges szankció súlya, az ügy összetettsége és a terhelt szociális és személyes helyzete. A tényezőket együtt kell vizsgálni, de bármelyik önmagában is indokolhatja ingyenes jogsegély biztosítását.

A bűncselekmény és a lehetséges szankció súlya

22. A legalapvetőbb garancia szerint az ingyenes jogsegélynek rendelkezésre kell állnia minden olyan esetben, amikor szabadságvesztés fenyegeti a terheltet.¹⁷ Akkor is indokolt a jogi segítség biztosítása, ha a kiszabható szabadságvesztés rövid tartamú. A *Benham v the United Kingdom* ügyben például adósság megfizetésének elmulasztása miatt fenyegette a kérelmezőt legfeljebb három hónap börtönbüntetés. Az EJEB megállapította, hogy ez a szankció önmagában elég súlyos ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás érdekeire figyelemmel jogsegélyt kellett volna biztosítani a kérelmezőnek.¹⁸
23. Ha az adott esetben nem szabható ki szabadságvesztés-büntetés, az EJEB szerint az eset egyedi körülményeit, valamint az esetleges elítélés terheltet érintő hátrányos következményeit kell vizsgálni. Vékony határvonal lehet a lehetséges szankció súlyosságára tekintettel jogsegélyt igénylő, valamint az olyan esetek között, ahol a jogi segítség biztosítása nem indokolt. A *Barsom and Varli v Sweden* ügyben a kérelmezők azt sérelmezték, hogy egy olyan ügyben tagadták meg tőlük a jogsegélyt, amelyben legfeljebb 15 000 euró összegű adóbírság megfizetésére kötelezheték őket. Az EJEB úgy ítélte meg, hogy a jogi segítségnyújtás megtagadása elfogadható volt, egyrészt azért, mert a kérelmezők különösebb nehézség nélkül megengedhették volna maguknak, hogy a kérdéses összeget megfizessék az adóhatóságnak, másrészt pedig azért, mert nem fenyegette őket a szabadságvesztés kockázata.¹⁹ Ezzel szemben a például a *Pham Hoang v France* ügyben az EJEB úgy ítélte meg, hogy az igazságszolgáltatás érdekeire figyelemmel jogsegély járt a kérelmezőnek. Az indoklásban a bíróság kifejtette, hogy „az eljárás nyilvánvalóan különféle következmények kockázatával járt a kérelmező számára, és fellebbezést követően (...) meg is állapították a felelősségét tiltott termékek jogellenes behozatala miatt, valamint nagyobb összeget kellett fizetnie a vámhatóságnak”.²⁰

Az ügy összetettsége

24. Jogsegélyt kell biztosítani a terheltnek minden olyan ügyben, amely ténybeli vagy jogi szempontból bonyolult. A *Pham Hoang v France* ügyben az EJEB arra tekintettel is megállapította, hogy jogsegélyt kellett volna biztosítani a kérelmezőnek, hogy a kérelmező az adott területen kialakult esetjogtól eltérő döntés szükségességéről próbálta meggyőzni a nemzeti bíróságot.²¹ A *Quaranta v Switzerland* ügy a világos tényállás ellenére az alkalmazható jogkövetkezmények miatt különösen bonyolult volt, mivel a bíróságnak döntenie kellett egy felfüggesztett büntetés végrehajthatóvá nyilvánításáról, de új, önálló büntetés kiszabásának lehetősége is felmerült. A lehetséges szankciók összetettsége is indokoltá tette volna, hogy a vádlott jogvédelme érdekében jogsegély keretében védőügyvédet rendeljenek ki.²²

¹⁷ *Benham v the United Kingdom*, EJEB, 1996. június 10-i ítélet, 59. bekezdés; *Quaranta v Switzerland*, EJEB, 1991. május 24-i ítélet, 33. bekezdés; *Zdravka Stanev v Bulgaria*, EJEB, 2012. november 6-i ítélet, 38. bekezdés; *Talat Tunç v Turkey*, EJEB, 2007. március 27-i ítélet, 56. bekezdés; *Prezec v Croatia*, EJEB, 2009. október 15-i ítélet, 29. bekezdés.

¹⁸ *Benham v the United Kingdom*, EJEB, 1996. június 10-i ítélet, 59. és 64. bekezdés.

¹⁹ *Barsom and Varli v Sweden*, EJEB (határozat), 2008. január 4-i határozat.

²⁰ *Pham Hoang v France*, EJEB, 1992. szeptember 25-i ítélet, 40. bekezdés.

²¹ *Pham Hoang v France*, EJEB, 1992. szeptember 25-i ítélet, 40. bekezdés.

²² *Quaranta v Switzerland*, EJEB, 1991. május 24-i ítélet, 34. bekezdés.

25. Ezzel szemben az EJEB más ügyekben úgy találta, hogy a jogi és ténybeli szempontból egyszerű megítélésű ügyekben a jogsegély megtagadása nem sérelmezhető. A *Barsom and Varli v Sweden* ügyben például az volt a legjelentősebb vitatott kérdés, hogy a kérelmező hibásan vagy hiányosan nyújtotta-e be az adóbevallását. Tekintettel arra, hogy az esetben nem merült fel bonyolult jogkérdés, az EJEB megállapította, hogy nem sérült a 6. cikk a jogsegély elmaradása miatt.²³

A terhelt szociális és személyes helyzete

26. A jogsegély biztosítása jellemzően kiszolgáltatott csoportok esetében, valamint olyan személyeknek indokolt, akik a személyes körülményeik miatt nem feltétlenül képesek megfelelően védekezni az eljárás során. Az EJEB e körben értékeli a kérelmező műveltségét, társadalmi háttérét és személyiségjegyeit, az ügy bonyolultságára is figyelemmel. A *Quaranta v Switzerland* ügyben az EJEB úgy találta, hogy az adott ügyben a jogi kérdések már önmagukban is elég összetettek, de különösen bonyolultnak tűnnek akkor, ha a kérelmező személyes helyzetét is figyelembe veszi a bíróság:
- „A kérelmező külhoni származású, hátrányos helyzetű és büntetett előéletű fiatal felnőtt, valós szakmai képzettség nélkül. 1975 óta kábítószer-fogyasztó, sőt, 1983 óta gyakorlatilag napi szinten él tiltott szerekkel; a kérdéses időszakban családjával lakott, és szociális támogatásból tartotta fenn magát.”²⁴
27. Jogi segítséget kell biztosítani olyan személyeknek is, akiknek nyelvi nehézségeik vannak. A *Biba v Greece* ügyben az EJEB megállapította a 6. cikk (1) bekezdésének és a 6. cikk (3) bekezdés c) pontjának sérelmét, mivel egy iratokkal, illetve ügyvéd megbízásához szükséges anyagi eszközökkel nem rendelkező bevándorlónak nem biztosítottak jogsegély keretében védőügyvédet egy, a Semmítőszék előtti eljárásban. Az EJEB úgy találta, hogy a kérelmező segítség nélkül nem tudta elkészíteni a görög bíróságnak benyújtandó fellebbezést, mivel külföldi volt, és nem beszélte az ország nyelvét.²⁵
28. Ezzel ellentétben a *Barsom and Varli v Sweden* ügyben az EJEB azt rögzítette, hogy mindkét kérelmező már közel harminc éve élt Svédországban, üzletemberek voltak, és éttermet üzemeltettek, így a bíróság valószínűtlennek találta, hogy a kérelmezők jogi segítség nélkül nem lettek volna képesek előadni az adóbírsággal kapcsolatos álláspontjukat a nemzeti bíróság előtt. A EJEB kiemelten figyelembe vette, hogy a svéd bíróságok kötelesek voltak tájékoztatni a kérelmezőket, illetve segíteni őket az álláspontjuk megfelelő előadásában.²⁶

B. JOGSEGÉLY A NYOMOZATI SZAKASZBAN

29. Ha a rászorultsági és szükségességi tesztek alapján indokolt a jogsegély biztosítása, a segítségnek az eljárás egészében, a nyomozó hatóság eljárásától kezdődően, a tárgyaláson át, az esetleges fellebbezés elbírálásáig rendelkezésre kell állnia. Különösen fontos, hogy a segítség gyorsan, már a büntetőeljárás korai szakaszában elérhető legyen a bűncselekménnyel gyanúsított vagy vádolt, de az ügyvédi költségeket fedezni nem tudó személyeknek.²⁷
30. A nyomozati szak fontos szerepet tölt be a büntetőeljárás előkészítése során, mivel az e szakaszban gyűjtött bizonyítékok határozzák meg, hogy a büntetőeljárás tárgyát képező cselekményt milyen keretek között ítélik meg a tárgyalás során.²⁸ Az EJEB megjegyezte azt is, hogy „a terhelt különösen kiszolgáltatott az eljárás korai szakaszában, mivel ekkor

²³ *Barsom and Varli v Sweden*, EJEB (határozat), 2008. január 4-i határozat.

²⁴ *Quaranta v Switzerland*, EJEB, 1991. május 24-i ítélet, 35. bekezdés.

²⁵ *Biba v Greece*, EJEB, 2000. szeptember 26-i ítélet, 29. bekezdés.

²⁶ *Barsom and Varli v Sweden*, EJEB (határozat), 2008. január 4-i határozat.

²⁷ Lásd az Open Society Justice Initiative első jogi tájékoztatóját a jogi segítségnyújtáshoz való korai hozzáférésről, mely elérhető a következő webcímen: <http://www.opensocietyfoundations.org/briefing-papers/legal-tools-early-access-justice-europe>

²⁸ *Salduz v Turkey*, EJEB, 2008. november 27-i nagykamarai ítélet, 54. bekezdés.

szembesül a helyzettel együtt járó stresszel, illetve az egyre bonyolultabb büntetőjogi jogszabályokkal is.”²⁹ Azért, hogy a tisztességes tárgyaláshoz való jog megfelelő hatékonysággal érvényesüljön a gyakorlatban, az EJEE 6. cikkének (1) bekezdése alapján elvárás, hogy a gyanúsított már az első rendőrségi kihallgatás előtt ügyvédi segítséget kapjon, és az ügyvédet szükség esetén az állam biztosítsa.³⁰

31. Erre az elvre már a *Salduz v Turkey* ügyben is felhívta a figyelmet a bíróság. A kérdéses esetben egy kiskorú személyt tartóztattak le, aki a kihallgatás során beismerő vallomást tett úgy, hogy ügyvéd nem volt jelen, de később visszavonta azt, arra hivatkozva, hogy kényszer alatt ismerte el a bűnösségét a rendőröknek. Az EJEB nagykamarája megállapította, hogy az EJEE 6. cikk (1) bekezdésébe, illetve a 6. cikk (3) bekezdés c) pontjába ütközött az, hogy a rendőrségi őrizet során a kérelmező nem kaphatott ügyvédi segítséget. A rendőrségi őrizet alatt vétett hibákat sem az eljárás későbbi szakaszában, jogsegély keretében nyújtott ügyvédi segítség, sem pedig a vallomás visszavonásának lehetősége nem orvosolhatja.³¹
32. A *Salduz*-ügyben hozott ítéletet sok hasonló ítélet követte az EJEB gyakorlatában, ami jól mutatja azt a világos és következetes bírósági álláspontot, hogy a 6. cikket sérti az olyan bizonyíték felhasználása, amelyet (a terhelt vagy az állam által finanszírozott) jogi segítséghez hozzá nem férő terhelt vonatkozásában kihallgatás során vagy egyéb nyomozati cselekmény útján gyűjtenek.³²
33. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások is felhívják a figyelmet a jogsegély nyomozati szakban játszott kiemelkedően fontos szerepére. A dokumentum rögzíti, hogy a jogsegélyre való jogosultság rászorultsági teszt alapján történő megállapítása során az állam kötelezettsége szerint „a rendőrsőn, fogvatartási központokban vagy bíróságokon sürgősen jogsegélyt igénylőknek előzetes jogi segítséget kell biztosítani arra az időre, amíg a jogsegélyre való jogosultságukat el nem bírálják”.³³
34. Bizonyos esetekben jogsegélyt kell nyújtani azoknak is, akiket a rendőrség ugyan meghallgat, de hivatalosan nem minősülnek gyanúsítottaknak vagy vádlottaknak. A *Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine* ügyben a kérelmezőt emberöléssel gyanúsították, de a rendőrség egy kábítószerrel összefüggő, kevésbé súlyos cselekmény miatt tartóztatta le és vette „szabálysértési őrizetbe”, mely azt eredményezte, hogy nem kaphatott ügyvédi segítséget. Az EJEB megállapította, hogy a hivatalos minősítés ellenére a gyakorlatban bűncselekmény gyanúsítottjaként kezelték, így biztosítani kellett volna számára az őt az EJEE 6. cikke alapján megillető jogokat, így a jogi képviselőhez való korlátlan hozzáférés lehetőségét is, szükség esetén hivatalos jogsegély keretében.³⁴
35. Az is kétségtelen, hogy a jogi segítség nem csak a kihallgatás, hanem az egyéb nyomozati cselekmények során is megilleti az érintett személyt. A *Berlinski v Poland* ügyben a kérelmezők ügyvéd kirendelését kérték jogsegély keretében, de a kérelmet a nyomozó hatóság figyelmen kívül hagyta, és így a kérelmezőknek több mint egy évig nem volt védőügyvédje. Az EJEB megállapította, hogy a jogsegély ilyen hosszú időn keresztül megtagadása (melynek során több eljárási cselekmény lezajlott, így többek között orvosi vizsgálatok is) a 6. cikk (1) bekezdésének, illetve a (3) bekezdés c) pontjának sérelmét eredményezte.³⁵

²⁹ *Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine*, EJEB, 2011. április 21-i ítélet, 262. bekezdés.

³⁰ *Salduz v Turkey*, EJEB, 2008. november 27-i nagykamara ítélet, 54–55. bekezdés; *Shabelnik v Ukraine*, EJEB, 2009. február 17-i ítélet, 57. bekezdés; *Pishchalnikov v Russia*, EJEB, 2009. szeptember 24-i ítélet, 72–74., illetve 91. bekezdés; *Plonka v Poland*, EJEB, 2009. június 30-i ítélet, 40–42. bekezdés; *Adamkiewicz v Poland*, EJEB, 2010. március 2-i ítélet, 89. bekezdés.

³¹ *Salduz v Turkey*, EJEB, 2008. november 27-i nagykamara ítélet, 58. bekezdés.

³² A *Salduz*-ügyben született ítélet nyomán több mint 100 döntést hozott az EJEB, jó néhány országgal szemben: *Brusco v France*, EJEB, 2010. október 14-i ítélet, 45. bekezdés; *Pishchalnikov v Russia*, EJEB, 2009. szeptember 24-i ítélet, 70., 73., 76., 79. és 93. bekezdés; *Plonka v Poland*, EJEB, 2009. március 31-i ítélet, 35., 37. és 40. bekezdés; *Shabelnik v Ukraine*, EJEB, 2009. február 19-i ítélet, 53. bekezdés; *Mađer v Croatia*, EJEB, 2011. június 21-i ítélet, 149. és 154. bekezdés.

³³ *ENSZ-elvek és -iránymutatások*, 1. sz. iránymutatás, 41. bekezdés c) pont.

³⁴ *Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine*, EJEB, 2011. április 21-i ítélet, 262. bekezdés.

³⁵ *Berlinski v Poland*, EJEB, 2002. június 20-i ítélet, 77. bekezdés;

36. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások is megerősítik azt a követelményt, hogy a jogi segítségnyújtásnak az eljárás kezdetétől rendelkezésre kell állnia. A dokumentum úgy fogalmaz, hogy az államoknak „azonnali és hatékony jogi segítséget kell biztosítaniuk a büntetőeljárás valamennyi szakaszában”,³⁶ ideértve a „tárgyalást megelőző eljárást és meghallgatásokat is”.³⁷ A fentiekhez hasonlóan az Emberi Jogi Bizottság is megállapította a 14. cikk (3) bekezdés d) pontjának, illetve a 9. cikk (1) bekezdésének sérelmét olyan esetekben, amikor a gyanúsított nem kapott jogi segítséget a rendőrségi őrizet és kihallgatás során.³⁸

C. ÜGYVÉDVÁLASZTÁS A JOGSEGÉLY KERETÉBEN

37. Az EJEE 6. cikk (3) bekezdésének c) pontja kifejezetten kimondja, hogy a bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van ahhoz, hogy „az általa választott védő segítségével” védekezhessen. Az EJEB azonban megállapította, hogy az ingyenes jogsegély keretében nem minden esetben biztosítják a választási lehetőséget az érintettek számára. A védőválasztás joga az igazságszolgáltatás érdekeire figyelemmel korlátozható. A *Croissant v Germany* ügyben az EJEB megállapította, hogy a kérelmező kérését nem lehet figyelmen kívül hagyni, de az ügyvéd kiválasztásában a végső szó – az igazságszolgáltatás érdekeire figyelemmel – az államot illeti:
- „Az ügyfél és az ügyvéd közti kapcsolat bizalmi jellege ellenére az ügyvédválasztási jog nem tekinthető korlátozhatatlan alanyi jognak. Az ügyvédválasztás szabadságát szükségszerűen korlátozni lehet az ingyenes jogsegéllyel összefüggésben, illetve a bíróság joga eldönteni – a jelen esetben is –, hogy mikor indokolt az igazságszolgáltatás érdekei alapján az, hogy a terheltet a bíróság által kijelölt ügyvéd védje. A védőügyvéd kirendelésekor a nemzeti bíróságoknak nyilvánvalóan figyelembe kell venniük a terhelt kérését (...), de attól eltérően dönthetnek akkor, ha erre az igazságszolgáltatás érdekei elégséges és megfelelő alapot szolgáltatnak.”³⁹
38. A *Ramon Franquesa Freixas v Spain* ügyben a kérelmező szerint sérültek a 6. cikk (3) bekezdés c) pontja alapján fennálló jogai azáltal, hogy a büntetőügyében egy munkajogra szakosodott ügyvéd képviselte. Az EJEB a kérelmet nyilvánvalóan megalapozatlannak találta arra tekintettel, hogy egyrészt a 6. cikk (3) bekezdésének c) pontja nem garantálja a terheltnek azt a jogot, hogy ő jelölhesse meg a bíróság által kirendelendő ügyvédet, másrészt pedig azért, mert a kérelmező nem tudta megfelelően bizonyítani, hogy a kirendelt védő alkalmatlan volt.⁴⁰
39. A jogsegély keretében biztosítandó ügyvéd kijelölésénél az államnak figyelembe kell vennie a kérelmező speciális szükségleteit, például az esetleges nyelvi akadályokat. Az EJEB mindenestre az eljárás egészének tisztességességét vizsgálja ahelyett, hogy az ügyvédek jogsegély keretében történő kiválasztásával kapcsolatban konkrét szabályokat határozná meg. A *Lagerblom v Sweden* ügyben a finn kérelmező azt kérte, hogy a jogsegély keretében kirendelt védőjét egy másik, finnül is beszélő ügyvéddel helyettesítsék. A nemzeti bíróságok ezt a kérelmét elutasították. Az EJEB nem kifogásolta a nemzeti bíróságok döntését, mivel megállapította, hogy a kérelmező elég jól beszélt svédül ahhoz, hogy az ügyvédjével konzultálni tudjon, illetve tolmácsot is biztosítottak a számára. Az EJEB erre tekintettel kimondta, hogy a kérelmező

³⁶ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 7. sz. elv, 27. bekezdés.

³⁷ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 4. sz. iránymutatás, 44. bekezdés c) pont.

³⁸ *Butovenko v Ukraine*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2001. július 19-i határozat, CCPR/C/102/D/1412/2005. sz. ENSZ-dok., 7.6. bekezdés; *Gunan v Kyrgyzstan*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2011. július 25-i határozat, CCPR/C/102/D/1545/2007. sz. ENSZ-dok., 6.3. bekezdés; *Krasnova v Kyrgyzstan*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2010. április 27-i határozat, CCPR/C/101/D/1402/2005 sz. ENSZ-dok., 8.6. bekezdés; *Johnson v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1998. november 25-i határozat, CCPR/C/64/D/592/1994. sz. ENSZ-dok., 10.2. bekezdés; *Levy v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1998. november 3-i határozat, CCPR/C/64/D/719/1996. sz. ENSZ-dok., 7.2. bekezdés.

³⁹ *Croissant v Germany*, EJEB, 1992. szeptember 25-i ítélet, 29. bekezdés. Lásd még: *Lagerblom v Sweden*, EJEB, 2003. január 14-i ítélet, 55. bekezdés, melyben a bíróság megállapította, hogy a 6. cikk (3) bekezdés c) pontja alapján nem jogosult a terhelt a kirendelt védő lecserélését kérni.

⁴⁰ *Ramon Franquesa Freixas v Spain*, EJEB (határozat), 2000. november 21-i határozat.

megfelelően tudta képviselni az érdekeit a tárgyaláson, és a nemzeti bíróságok megalapozottan utasították el azt a kérését, hogy más ügyvédet jelöljenek ki a számára.⁴¹

40. Az ügyvédek képesítésére vonatkozó állami előírások (ideértve a magatartási szabályokat, továbbá az arra vonatkozó korlátozásokat, hogy mely ügyvéd mely bíróságon járhat el) is úgy szűkítik az érintett ügyvédválasztási jogát a jogsegély keretében, hogy ezzel nem sérülnek az illető EJEB szerinti jogai. A *Meftah and Others v France* ügyben az EJEB megállapította, hogy a francia Semmítőszék speciális jellegére tekintettel indokolt az a szabály, hogy perbeszédek csak az érintett területre specializálódott jogászok tarthatnak.⁴² Az EJEB a *Mayzit v Russia* ügyben szintén nem látta megállapíthatónak a 6. cikk sérelmét; az eredeti büntetőeljárásban elutasították a terhelt arra vonatkozó kérelmét, hogy az édesanyja és a lánytestvére képviseljék. Az EJEB elfogadta az állam érvelését, mely szerint a vádak súlyosságára és az eset összetettségére tekintettel a védelem hatékonysága akkor biztosítható, ha hivatásos ügyvéd, és nem laikus képviseli a terheltet.⁴³

D. A JOGSEGÉLY KERETÉBEN BIZTOSÍTOTT ÜGYVÉD FELKÉSZÜLTSEGE

41. Az ügyvéd kijelölésével az állam még nem teljesíti a hatékony jogi segítség nyújtására vonatkozó kötelezettségét. Ha a jogsegély alapján biztosított védő nem képviseli megfelelően a terheltet, és ez nyilvánvaló, vagy az állami hatóság figyelmét felhívják erre a tényre, az állam köteles beavatkozni és orvosolni a mulasztást.
42. Ezt az elvet a *Kamasinski v Austria* ügyben mondta ki az EJEB:
- „Az állam nem tehető felelőssé a jogsegély alapján kirendelt védővel kapcsolatos összes problémáért. (...) Az ügyvédi hivatás államtól való függetlenségéből következik, hogy a védői tevékenység elsősorban a terheltre és az őt képviselő ügyvédre tartozik, függetlenül attól, hogy a védőügyvédet jogsegély keretében rendelték ki, vagy a díját a terhelt maga fizeti. A Bíróság egyetért a Bizottsággal abban, hogy az illetékes nemzeti hatóságok a 6. cikk (3) bekezdés c) pontja alapján csak akkor kötelesek beavatkozni, ha a jogsegély alapján kirendelt védő hatékony jogi képviseléssel kapcsolatos mulasztása nyilvánvaló, vagy arról a hatóság egyéb módon tudomást szerez.”⁴⁴
43. Az EJEB hangsúlyozta, hogy amennyiben az állam már az ügyvéd kirendelésével teljesítené a vonatkozó kötelezettségét, ez „olyan ésszerűtlen következményekkel járna, amelyek a c) pontban [6. cikk (3) bekezdés c) pont] foglalt rendelkezéssel összeegyeztethetetlenek lennének, de a 6. cikk egészét is sértenék, ugyanis sok esetben az ingyenes jogi segítségnek nem lenne semmi haszna”.⁴⁵
44. Ha a védő mulasztása objektív szempontból is nyilvánvaló, nem elvárás, hogy a terhelt ezzel kapcsolatban panaszt tegyen, vagy külön felhívja az állami hatóság figyelmét az ügyvéd magatartására. A *Sannino v Italy* ügyben a nemzeti bíróság minden tárgyalásra más ügyvédet rendelt ki a kérelmező védelmére, akik nem készültek fel a tárgyalásra, és nem ismerték eléggé az ügyet. Az EJEB ebben az ügyben annak ellenére megállapította, hogy az állam bírósága nem biztosított hatékony védelmet, hogy a kérelmező nem tett

⁴¹ *Lagerblom v Sweden*, EJEB, 2003. január 14-i ítélet, 60–62. bekezdés.

⁴² *Meftah and Others v France*, EJEB, 2002. július 26-i nagykamarai ítélet, 42–44. bekezdés.

⁴³ *Mayzit v Russia*, EJEB, 2005. január 20-i ítélet, 70–71. bekezdés.

⁴⁴ *Kamasinski v Austria*, EJEB, 1989. december 19-i ítélet, 65. bekezdés. Lásd még:

Artico v Italy, EJEB, 1980. május 13-i ítélet, 36. bekezdés; *Sannino v Italy*, EJEB, 2006. április 27-i ítélet, 49. bekezdés; *Czekalla v Portugal*, EJEB, 2002. október 10-i ítélet, 60. bekezdés; *Daud v Portugal*, EJEB, 1984. április 21-i ítélet, 38. bekezdés.

⁴⁵ *Artico v Italy*, EJEB, 1980. május 13-i ítélet, 33. bekezdés.

panaszt sem a bíróságnak, sem pedig az ügyvédeknek.⁴⁶ Ezeket az elveket az Emberi Jogi Bizottság is elfogadta és megerősítette a PPJNE 9. és 14. cikkének alkalmazásakor.⁴⁷

A védő mulasztása és meg nem jelenése

45. A védőügyvéd meg nem jelenése a tárgyaláson a legtöbb esetben olyan mulasztásnak tekinthető, amely az állam számára is nyilvánvaló. Az *Artico v Italy* ügyben a kérelmező védelmére kirendelt ügyvéd rossz egészségi állapotára és egyéb elfoglaltságaira hivatkozással az eljárás kezdetétől megtagadta a kérelmező képviselőjének ellátását. A hatóság ennek ellenére nem biztosított helyettes ügyvédet. Az EJEB megállapította a 6. cikk (3) bekezdésének sérelmét, és ezzel összefüggésben kimondta, hogy ha a kirendelt ügyvéd nem tudja teljesíteni a kötelezettségeit és erről a hatóság tudomással bír, a hatóság köteles más ügyvédet kijelölni, vagy gondoskodni arról, hogy az eredetileg kirendelt védő ellássa a feladatot.⁴⁸
46. Az ügyvéd „hallgatása”, illetve az alapvető feladatok elhanyagolása is olyan nyilvánvaló mulasztás lehet, amely alapján az államnak be kell avatkoznia. A *Falcao dos Santos v Portugal* ügyben az ügyvéd ugyan részt vett a tárgyaláson, de egyáltalán nem szólalt fel, nem tett fel kérdéseket a tanúknak, illetve semmilyen egyéb eljárási cselekményt sem végzett a kérelmező érdekében,⁴⁹ aki folyamatosan tiltakozott is a hatóságnál az ügyvéd jogi képviselői tevékenységének alacsony színvonala miatt. Az EJEB megállapította, hogy a hatóságok ugyan kirendeltek egy ügyvédet, de valós segítséget ezzel nem biztosítottak, így kötelesek voltak beavatkozni.⁵⁰
47. Ehhez hasonlóan az Emberi Jogi Bizottságnak a *Borisenko v Hungary* ügyben hozott határozata is megállapította a PPJNE 14. cikk (3) bekezdésének sérelmét egy olyan esetben, amikor a kirendelt ügyvéd nem jelent meg a kérelmező kihallgatásán, illetve az előzetes letartóztatással kapcsolatos meghallgatáson. A Bizottság véleménye szerint az államra hárult az a kötelezettség, hogy biztosítsa a jogi képviselő hatékonyságát.⁵¹

Összeférhetetlenség, érdekellentét

48. Ha a jogsegély keretében kirendelt ügyvéd összeférhetetlenség vagy érdekellentét ellenére eljár az ügyben, ez rendszerint olyan nyilvánvaló mulasztásnak minősül, amelyre tekintettel az állam köteles beavatkozni. A *Moldoveanu v Romania* ügyben a három terhelte ugyanaz az állam által kirendelt ügyvéd képviselte annak ellenére, hogy a terheltek érdekei nem egyeztek, hiszen ketten beismerő vallomást tettek, míg a harmadik (az EJEB-hez fordult kérelmező) tagadta a bűnösségét. Bár a kérelmező nem emelt panaszt amiatt, hogy a jogsegély nem volt hatékony, ez nem szünteti meg a hatóság kötelezettségét megfelelő jogi segítség biztosítására.⁵²

Elégedetlenség az ügyvéd munkájával

49. A védő perbeli stratégiájával, a védelem irányításának módjával való elégedetlenség, illetve az ügyvédi munka során felmerülő kisebb hibák vagy mulasztások ritkán teremtenek olyan helyzetet, amelyben az állam köteles beavatkozni. A *Kamasinski v Austria* ügyben a kérelmező elégedetlenségét fejezte ki a jogsegély alapján kirendelt védő felkészültségével kapcsolatban. Ebben az ügyben – az *Artico*-esetben eljáró ügyvéddel

⁴⁶ *Sannino v Italy*, EJEB, 2006. április 27-i ítélet, 51. bekezdés.

⁴⁷ *Aleksandr Butovenko v Ukraine*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2001. július 19-i határozat, CCPR/C/102/D/1412/2005. sz. ENSZ-dok. (2011), 4.14. bekezdés;

⁴⁸ *Artico v Italy*, EJEB, 1980. május 13-i ítélet, 33. bekezdés.

⁴⁹ *Falcao dos Santos v Portugal*, EJEB, 2012. július 3-i ítélet, 12–18. bekezdés.

⁵⁰ Uo., 45. bekezdés.

⁵¹ *Borisenko v Hungary*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2002. október 14-i határozat, CCPR/C/76/D/852/1999. sz. ENSZ-dok., 7.5. bekezdés. Lásd még: *Saidova v Tajikistan*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2004. július 8-i határozat, CCPR/C/76/D/852/1999. sz. ENSZ-dok., 6.8. bekezdés; *Collins v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1993. március 25-i határozat, CCPR/C/47/D/356/1989. sz. ENSZ-dok., 8.2. bekezdés. Vö.: *Bailey v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1999. szeptember 17-i határozat, CCPR/C/66/D/709/1996. sz. ENSZ-dok., 7.2. bekezdés.

⁵² *Moldoveanu v Romania*, EJEB, 2012. június 19-i ítélet, 75. bekezdés.

ellentétben (aki az eset „első pillanatától fogva (...) jelezte, hogy nem tud eljárni”) –⁵³ a kérelmező ügyvédje több dolgot is tett a tárgyalás előtt, így például meglátogatta a kérelmezőt a börtönben, megtámadta az előzetes letartóztatást meghosszabbító végzést és tanúk megidézését kérte.⁵⁴ Annak ellenére, hogy lehetett alapja az ügyvéd tevékenységével való elégedetlenségnek, az EJEB úgy vélte, hogy a védő adott ügyben végzett munkája alapján nem lehet arra következtetni, hogy a terhelt nem kapta meg az EJEE 6. cikk (3) bekezdése alapján kötelező jogi segítséget, és azt sem, hogy sérült volna a 6. cikk (1) bekezdésében biztosított tisztességes tárgyaláshoz való joga.⁵⁵

50. Ettől az esettől függetlenül előfordult, hogy az EJEB bizonyos körülmények közt „nyilvánvaló mulasztásnak” minősítette a védői tevékenység hibáit vagy hiányosságait. A *Czekalla v Portugal* ügyben a jogsegély alapján kirendelt ügyvéd elmulasztotta egy „egyszerű és teljes mértékben formai jellegű” előírás teljesítését a fellebbezés benyújtásakor, ami a fellebbezés elutasítását eredményezte. A kérelmező a tárgyalás nyelvét nem ismerő külföldiként különösen kiszolgáltatott helyzetben volt, és hosszabb tartamú szabadságvesztés fenyegette. Az EJEB a következőt állapította meg:

„Az állam nem felel a védelem olyan hibáiért, illetve alkalmatlanságáért, amely a kirendelt hivatalos védő magatartásának tudható be (...), de (...) bizonyos esetekben meg kell különböztetni egy abszolút formai jellegű feltétel teljesítésének hanyagságból történő elmulasztását attól az esetkörtől, ha a védő átgondolatlan stratégiát alkalmaz vagy érvelési hibát vét. A mulasztás akkor jelent problémát, ha a védő gondatlansága miatt a terhelt nem tud élni egy jogorvoslattal, és a magasabb szintű bíróság sem tudja a helyzetet orvosolni.”⁵⁶

51. Az EJEB megállapította, hogy az ügyvéd fellebbezés benyújtásával kapcsolatos hibája olyan nyilvánvaló mulasztásnak tekinthető, amelyre figyelemmel az államnak aktívan be kellett volna avatkoznia. Az EJEB hozzátette, hogy „a Legfelsőbb Bíróság a fellebbezés elutasítása helyett felszólíthatta volna a kirendelt védőt az előterjesztés kiegészítésére vagy kijavítására”.⁵⁷
52. Az Emberi Jogi Bizottság hasonló szabályokat fogalmazott meg a PPJNE 14. cikk (3) bekezdésének alkalmazásakor. A *Smith and Stewart v Jamaica* ügyben a Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy az állam nem felelős a védőügyvédek által elkövetett hibákért, illetve azért, ha nem készülnek fel megfelelően a védelem ellátására; ez alól csak azok az esetek jelentenek kivételt, ha az állam a panasztevőnek és az ügyvédjének nem biztosít elegendő időt a védelemre való felkészülésre (lásd alább), illetve ha a bíróságnak észlelnie kellett volna, hogy az ügyvédek tevékenysége sérti az igazságszolgáltatás érdekeit.⁵⁸

Elegendő idő a védelemre való felkészüléshez

53. Az EJEE 6. cikk (3) bekezdésébe ütközik az, ha az állam nem biztosít elegendő időt és nem biztosítja a szükséges eszközöket a kirendelt ügyvéd számára a védelemre való felkészüléshez. A *Daud v Portugal* ügyben, egy súlyos és bonyolult esetben csak a tárgyalás előtt három nappal rendelték ki az ügyvédet jogsegély keretében. Az EJEB úgy vélte, hogy az állami hatóságok számára nyilvánvaló volt, hogy a jogsegély alapján

⁵³ *Artico v Italy*, EJEB, 1980. május 13-i ítélet, 33. bekezdés.

⁵⁴ *Kamasinski v Austria*, EJEB, 1989. december 19-i ítélet, 66. bekezdés.

⁵⁵ *Kamasinski v Austria*, EJEB, 1989. december 19-i ítélet, 70–71. bekezdés.

⁵⁶ *Czekalla v Portugal*, EJEB, 2002. október 10-i ítélet, 65. bekezdés.

⁵⁷ *Czekalla v Portugal*, EJEB, 2002. október 10-i ítélet, 68. bekezdés;

⁵⁸ *Smith and Stewart v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1999. április 8-i határozat, CCPR/C/65/D/668/1995. sz. ENSZ-dok., 7.2. bekezdés. Lásd még: *Beresford Whyte v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1998. július 27-i határozat, CCPR/C/63/D/732/1997. sz. ENSZ-dok., 9.2. bekezdés; *Glenn Ashby v Trinidad and Tobago*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2002. március 21-i határozat, CCPR/C/74/D/580/1994. sz. ENSZ-dok., 10.4. bekezdés; *Bailey v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1999. szeptember 17-i határozat, CCPR/C/66/D/709/1996. sz. ENSZ-dok., 7.1. bekezdés, *Rastorguev v Poland*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 2011. március 28-i határozat, CCPR/C/101/D/1517/2006. sz. ENSZ-dok., 9.3. bekezdés.

kijelölt ügyvédnek nem volt ideje felkészülni a tárgyalásra, így a hatékony védelem biztosítása érdekében be kellett volna avatkozniuk.⁵⁹

54. A *Bogumil v Portugal* ügyben a kérelmezőt egy jogsegély keretében kirendelt ügyvéd képviselte, aki semmi érdemit nem tett az eljárás során, majd a tárgyalás előtt három nappal a felmentését kérte. Helyettest csak a tárgyalás napján jelöltek ki, és az új védőnek mindössze öt órája volt az ügyiratok áttanulmányozására.⁶⁰ Az EJEB megállapította, hogy amennyiben a jogi képvisellel kapcsolatban nyilvánvaló probléma merül fel, a bíróságnak hivatalból meg kell oldania azt, például úgy, hogy a tárgyalás elnapolásával időt ad az új védőnek az ügy iratainak megismerésére.⁶¹
55. Az Emberi Jogi Bizottság szintén számos esetben kimondta ezt az elvet. A *George Winston Reid v Jamaica* ügyben, mely eljárásban akár halálbüntetéssel is sújthatták a terheltet, a jogsegély keretében kirendelt védő nem jelent meg az előzetes meghallgatásokon, és a tárgyalás megkezdése előtt tíz perccel találkozott először a panasztevővel. A Bizottság kijelentette, hogy ezzel nyilvánvalóan sérült a PPJNE 14. cikk (3) bekezdésének b) pontja.⁶² Ezzel szemben a *Hill v Spain* ügyben az ügyvéd felkészülését biztosítandó elhalasztották a tárgyalást, így a Bizottság ki is jelentette, hogy nem sértették meg a 14. cikk (3) bekezdésében foglaltakat.⁶³ Az ENSZ-elvek és iránymutatások azt is tartalmazzák, hogy az idő mellett mi szükséges még a felkészüléshez; ennek megfelelően rögzítik, hogy a hatékony jogi segítségnyújtás keretében „a jogsegélyt biztosító személyeknek lehetővé kell tenni, hogy találkozassanak a fogvatartottal, bizalmasan kommunikálhassanak vele, hozzáférhessenek az ügy irataihoz, valamint elegendő idővel és megfelelő eszközökkel rendelkezzenek a védelemre való felkészüléshez”.⁶⁴

E. A JOGSEGÉLY KERETÉBEN ELJÁRÓ ÜGYVÉDEK KIRENDELÉSE

56. Az EJEE 6. cikke ugyan nem vonatkozik közvetlenül az egyes országokbeli jogsegélyigénylésekkel kapcsolatos eljárásokra, de az EJEE ennek ellenére irányadó ezen eljárások esetében is, amennyiben az ilyen eljárások során felmerülő súlyos hiányosságok a bírósághoz fordulás jogát döntő mértékben befolyásolják.⁶⁵

Gondossági kötelezettség

57. A jogsegély iránti kérelmek elbírálása, elintézése során a hatóságoknak és a bíróságoknak megfelelő gondossággal kell eljárniuk. A *Tabor v Poland* ügyben az EJEB megállapította a 6. cikk (1) bekezdésének sérelmét arra hivatkozással, hogy egy területi bíróság megtagadta a jogsegélyt a kérelmezőtől, amikor az utóbbi egy, az ítélet megsemmisítésére irányuló fellebbezést kívánt készíttetni. Az EJEB úgy vélte, hogy a kérelmező jogsegély iránti kérelmét nem a megfelelő gondossággal kezelték, mivel a területi bíróság nem indokolta az elutasítást, és csak a fellebbezési határidő lejárta után egy hónappal hozta meg a határozatot a jogsegély tárgyában.⁶⁶ Hasonló megállapítást tett az EJEB a *Wersel v Poland* ügyben, amikor is a jogsegélyügyi tanács csak az alapügyre vonatkozó

⁵⁹ *Daud v Portugal*, EJEB, 1984. április 21-i ítélet, 42. bekezdés.

⁶⁰ *Bogumil v Portugal*, EJEB, 2008. október 7-i ítélet, 27. bekezdés.

⁶¹ *Bogumil v Portugal*, EJEB, 2008. október 7-i ítélet, 49. bekezdés.

⁶² *George Winston Reid v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1994. július 14-i határozat, CCPR/C/51/D/355/1989. sz. ENSZ-dok., 14.2. bekezdés. Lásd még: *Robinson v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1989. március 30-i határozat, CCPR/C/35/D/223/1987. sz. ENSZ-dok., 10.2–10.3. bekezdés. *Glenford Campbell v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1992. április 7-i határozat, CCPR/C/44/D/248/1987. sz. ENSZ-dok., 6.5. bekezdés.

⁶³ *Hill v Spain*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1997. április 2-i határozat, CCPR/C/59/D/526/1993. sz. ENSZ-dok. (1997), 14.1. bekezdés.

⁶⁴ *ENSZ-elvek és -iránymutatások*, 7. sz. elv (28. bekezdés).

⁶⁵ *Gutfreund v France*, EJEB, 2003. június 12-i ítélet, 44. bekezdés.

⁶⁶ *Tabor v Poland*, EJEB, 2006. június 27-i ítélet, 44–46. bekezdés. Lásd még: *A.B. v Slovakia*, EJEB, 2003. március 4-i ítélet, 61. bekezdés.

fellebbezési határidő lejártá előtt két nappal közölte elutasító határozatát a kérelmezővel.⁶⁷

Az önkényes eljárás tilalma

58. Az EJEB azt is vizsgálja, hogy a jogsegély ügyében határozatot hozó szerv összességében „jelentős garanciákat biztosít-e az érintetteknek az önkényes döntés elkerülésére”. A jogsegélyrendszer akkor tekinthető önkényesnek, ha a jogsegély ügyében eljáró szerv határozata nem felülvizsgálható, illetve ha nem egyértelmű, hogy milyen szempontok alapján biztosít a szerv jogsegélyt az egyes ügyekben.⁶⁸ Akkor is önkényesnek minősíthető az eljárás, ha az eljáró testület összetétele alapján elfogultnak mondható.⁶⁹ A *Del Sol v France* ügyben az EJEB nem kifogásolta a jogsegélyügyek elbírálására kialakított rendszert, mivel a Jogsegélyügyi Hivatal döntéshozói közt voltak bírók, ügyvédek, köztisztviselők és nem hivatásos személyek is, így „a testület összetételének sokszínűsége garantálja, hogy a döntés során figyelembe veszik az igazságszolgáltatás megfelelő működésének követelményeit, valamint a védelem jogait”.⁷⁰

Az ügy kimenetelével kapcsolatos megfontolások

59. Amikor a jogsegélyt biztosító nemzeti hatóság azt vizsgálja, hogy az ügy érdemére tekintettel indokolt-e a jogsegély biztosítása, rendszerint nem veheti figyelembe, hogy a kérelmezőnek milyen esélyei vannak az ügy számára kedvező kimenetelére. Az *Aerts v Belgium* ügyben az EJEB megállapította a 6. cikk (1) bekezdésének sérelmét, mert a Jogsegélyügyi Tanács megtagadta a jogsegélyt a kérelmezőtől azzal az indoklással, hogy a kérelmező fellebbezését „megalapozatlannak” vélte. Az ügyben ráadásul kötelező volt a jogi képviselőt a fellebbezés benyújtásához, vagyis a kérelmező saját maga nem volt jogosult fellebbezést előterjeszteni. Az EJEB kijelentette, hogy nem a Jogsegélyügyi Tanács feladata a kérelmező perbeli esélyeinek vizsgálata; az ügy érdemének vizsgálatára egyedül a Semmitőszék jogosult. Az EJEB azt is megállapította, hogy a Jogsegélyügyi Tanács azzal, hogy a kérelmet a fellebbezés látszólagos megalapozatlanságára való hivatkozással utasította el, alapjaiban korlátozta a kérelmező bírósághoz való fordulásának jogát.⁷¹
60. Az EJEB azonban a fenti szabály alól szűk körben elismer kivételeket a fellebbezési szakban. A *Monnell and Morris v United Kingdom* ügyben az EJEB megállapította, hogy az igazságszolgáltatás érdekei nem minden esetben követelik meg, hogy az elítélt jogi segítséget kapjon az objektíve esélytelen fellebbezéséhez akkor, ha a 6. cikk szerinti tisztességes eljáráshoz való joga az elsőfokú eljárás során nem sérült. Ebben a konkrét esetben például a fellebbezés esélyeit az az ügyvéd vizsgálta, aki a kérelmezőt az elsőfokú eljárásban képviselte. Ő el is mondta a kérelmezőknek, hogy nincs értelme fellebbezni, de a két kérelmező nem fogadta meg a tanácsát. Az EJEB nem állapította meg az egyezmény sérelmét, mivel a kérelmezők ingyenes jogi segítséget kaptak az elsőfokú eljárás során, azt követően pedig tájékoztatták őket arról is, hogy van-e ésszerű alapja az esetleges fellebbezésnek.⁷²

F. A JÓL MŰKÖDŐ JOGSEGÉLYRENDSZEREKKEL KAPCSOLATOS GYAKORLATI KÖVETELMÉNYEK

61. A jogsegélyhez való jog jogszabályba foglalása önmagában nem biztosítja a jogosultság napi gyakorlatban való érvényesülését. A jog gyakorlásához megfelelő finanszírozást kell nyújtani, a rendszer függetlenségéhez biztosítékokra van szükség, a jogsegély nyújtása

⁶⁷ *Wersel v Poland*, EJEB, 2011. szeptember 13-i ítélet, 52. bekezdés. Lásd még: *R.D. v Poland*, EJEB, 2001. december 18-i ítélet, 50–52. bekezdés.

⁶⁸ *Santambrogio v Italy*, EJEB, 2004. szeptember 21-i ítélet, 54. bekezdés.

⁶⁹ *Santambrogio v Italy*, EJEB, 2004. szeptember 21-i ítélet, 55. bekezdés. Lásd még: *Del Sol v France*, EJEB, 2002. február 26-i ítélet, 26. bekezdés.

⁷⁰ *Del Sol v France*, EJEB, 2002. február 26-i ítélet, 17. és 26. bekezdés.

⁷¹ *Aerts v Belgium*, EJEB, 1998. július 30-i ítélet, 60. bekezdés. Az EJEB ítélete nyomán Belgium úgy módosította a jogszabályt, hogy a kérelmet csak „nyilvánvalóan megalapozatlan” fellebbezés esetén lehet elutasítani.

⁷² *Monnell and Morris v the United Kingdom*, EJEB, 1987. március 2-i ítélet, 63. és 67. bekezdés.

során méltányosan kell eljárni, valamint szoros együttműködést kell kialakítani a büntető igazságszolgáltatási rendszer egyéb szereplőivel. Az EJEK és az Emberi Jogi Bizottság több alkalommal is rögzítették a jól működő jogsegélyrendszerek gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos minimális előírásokat. Ezt kiegészítendő az ENSZ-elvek és -iránymutatások részletesebb szabályozást tartalmaznak, a Kínzás Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) és a Kínzás Megelőzésére Létrehozott ENSZ-albizottság (SPT) pedig minden nemzetközi és regionális igazságügyi szervnél tovább jutottak a hatékony és megfelelően kialakított jogsegélyrendszerekkel kapcsolatos gyakorlati követelmények rögzítésében.

Megfelelő finanszírozás és erőforrások

62. Az államoknak elegendő pénzügyi forrást, megfelelő emberi erőforrást, valamint költségvetési autonómiát kell biztosítaniuk a jogsegélyrendszereik számára. A CPT és az SPT is több alkalommal jelezték, hogy számtalan nemzeti jogsegélyügyi szerv létszám- és forráshiánnyal küszködik, továbbá leszögezték, hogy a nagy ügyteher és az alacsony díjazás visszatartja az ügyvédek a jogsegélyben való részvételtől.⁷³ Az SPT felhívta a figyelmet több olyan panaszra, melyek szerint a jogsegély keretében eljáró ügyvédek az alacsony állami díjazásra tekintettel csak akkor járnak el a védencük érdekében a nyomozati szakban is, ha az ügyfelük ezért hajlandó külön díjat fizetni.⁷⁴ Az SPT és a CPT azt kérte az államoktól, hogy vizsgálják felül a jogsegélyrendszereik finanszírozását, és gondoskodjanak a hatékony működéshez szükséges forrásokról.⁷⁵ Az Emberi Jogi Bizottság kijelentette, hogy „a jogsegély keretében biztosítani kell az ahhoz szükséges feltételeket, hogy a jogi képviselő az igazságos ítélet biztosítása érdekében fel tudjon készülni az ügyfele védelmére”, és ezen feltételek egyike, hogy „a jogi segítségért méltó anyagi ellenszolgáltatást kapjon az eljáró ügyvéd”.⁷⁶
63. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások részletesen leírják, hogy az államnak milyen intézkedéseket kell hoznia annak érdekében, hogy fenntartható módon rendelkezésre álljanak a szükséges pénzügyi források a jogsegély elérhetővé tételéhez az ország egész területén. Ilyen intézkedés lehet többek közt „az állam büntető igazságszolgáltatási kiadásai egy meghatározott százalékának jogsegélycélra fordítása”, „ösztönző juttatások” meghatározása és biztosítása „olyan ügyvédeknek, akik hajlandóak a kisebb településeken, illetve gazdasági vagy szociális szempontból hátrányos térségekben dolgozni jogsegély keretében”, továbbá annak garantálása, hogy „tisztességes és arányos” legyen a vádképviselő, illetve a jogsegélyügyi szervezetek finanszírozása.⁷⁷ Az emberi erőforrásokat illetően az ENSZ-elvek és -iránymutatások azt az ajánlást fogalmazzák meg, hogy az államok „megfelelő és konkrét fedezet” nyújtásával biztosítsák a jogsegélyrendszer működtetéséhez szükséges létszámot, és ha nem áll rendelkezésre elegendő ügyvéd, tegyék lehetővé, hogy jogi asszisztensek vagy nem jogvégezett személyek is nyújthassanak jogsegélyt.⁷⁸

Függetlenség

64. Az államoknak különös figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy a jogsegély alapján eljáró ügyvédek függetlenek legyenek a nyomozó hatóságtól és az ügyészségtől. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások is hangsúlyozzák, hogy a jogsegély keretében működő

⁷³ Az SPT ötödik éves jelentése, érintett időszak: 2011. január–december, 2012. március 19., CAT/C/48.3. sz. ENSZ-dok., 78. bekezdés. Lásd még: *Jelentés a CPT horvátországi látogatásáról 2003. december 1. és 9. között*, CPT/Inf (2007) 15, 24. bekezdés; *Jelentés a CPT magyarországi látogatásáról 1999. december 5. és 16. között*, CPT/Inf (2001) 2, 32. bekezdés.

⁷⁴ *Jelentés a CPT horvátországi látogatásáról 2003. december 1. és 9. között*, CPT/Inf (2007) 15, 24. bekezdés.

⁷⁵ *Jelentés a CPT horvátországi látogatásáról 2003. december 1. és 9. között*, CPT/Inf (2007) 15, 24. bekezdés; *Jelentés a CPT horvátországi látogatásáról 2007. május 4. és 14. között*, CPT/Inf (2008) 29, 19. bekezdés; *Jelentés a CPT magyarországi látogatásáról 2005. március 30. és április 8. között*, CPT/Inf (2006) 20, 23. bekezdés; *Jelentés a CPT lengyelországi látogatásáról 2000. május 8. és 19. között*, CPT/Inf (2002) 9, 23. bekezdés.

⁷⁶ *Reid v Jamaica*, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, 1990. július 20-i határozat, CCPR/C/39/D/250/1987. sz. ENSZ-dok., 13. bekezdés.

⁷⁷ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 12. sz. iránymutatás.

⁷⁸ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 13. sz. iránymutatás.

ügyvédnek biztosítani kell, hogy a munkáját „szabadon és függetlenül”, állami beavatkozástól mentesen láthassa el.⁷⁹ A dokumentum azt javasolja, hogy az államok állítsanak fel egy, a jogsegély koordinációjával megbízott szervet, amely „illetéktelen politikai vagy bírói befolyástól mentesen működik, a jogsegéllyel kapcsolatban hozott döntései tekintetében független a kormányzattól, és – a közigazgatási szervezeti rendben elfoglalt helyétől függetlenül – a feladatai ellátása körében semmilyen személy vagy hatóság nem irányíthatja vagy felügyelheti a tevékenységét, illetve pénzügyileg sem függ külső személytől vagy szervtől”.⁸⁰ A dokumentum szorgalmazza továbbá minőségellenőrző mechanizmusok kialakítását is a jogsegély-szolgáltatások hatékonyságának, átláthatóságának és elszámoltathatóságának biztosítása érdekében.

65. A CPT több olyan konkrét panaszról is említést tett, melyek szerint a jogsegély keretében eljáró ügyvédek „a nyomozó hatóságot támogatták, így például megpróbálták meggyőzni a védencüket arról, hogy tegyenek részletes beismerő vallomást mindazzal kapcsolatban, amivel gyanúsítják őket”.⁸¹ Az SPT szintén felhívta a figyelmet annak fontosságára, hogy az államoknak olyan jogi keretrendszert kell létrehozniuk, amely biztosítja a jogsegély keretében eljáró ügyvédeknek „azt a funkcionális függetlenséget és költségvetési autonómiát, mely alapján jogi segítséget kaphat az összes olyan fogvatartott, akinek erre szüksége van”.⁸²

Méltányosság a jogsegély keretében

66. A vádlottaknak, illetve gyanúsítottaknak az adott bűncselekmény jellegétől függetlenül jogsegélyt kell biztosítani. Az EJEB hangsúlyozta, hogy a jogsegély különösen a súlyosabb vádak esetén lényeges, „mivel a legsúlyosabb büntetések lehetősége esetén kell a legteljesebb mértékben biztosítani a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését a demokratikus társadalmakban”.⁸³ A CPT azt javasolta az államoknak, hogy töröljék el az olyan szabályozást, mely alapján bizonyos bűncselekménytípusoknál (pl. kisebb súlyú bűncselekményeknél) a terhelt nem részesülhet jogi segítségben.⁸⁴ Az EJEE-ben használt „büntetőjogi vád” sajátos tartalmára tekintettel⁸⁵ minden bűncselekménnyel vádolt személynek (kisebb súlyú bűncselekmények esetén is) biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy jogi segítséget kérjen, és ezt a kérelmét a rászorultsági és szükségességi tesztek alapján bírálják el, ahelyett, hogy teljes bűncselekménytípusok terheltjeit kizárnák a jogsegélyrendszerből.
67. A nők, a gyermekek és a speciális szükségletű csoportok esetében különleges intézkedésekre lehet szükség annak érdekében, hogy a jogsegély érdemi segítséget jelentsen a számukra. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások szerint a jogsegélyt hátrányos megkülönböztetéstől mentesen kell biztosítani, és a segítséget az előbb említett csoportok, valamint a vidéken, illetve hátrányos helyzetű térségekben élők igényeihez kell igazítani.⁸⁶ Az *Anakomba Yula v Belgium* ügyben a kérelmező azért nem kaphatott jogi segítséget, mert nem volt belga állampolgár. Az EJEB ezt hátrányos megkülönböztetésnek találta, és megállapította az EJEE 6. cikke sérelmét a 14. cikkel összefüggésben.⁸⁷

⁷⁹ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 2. sz. elv (16. bekezdés) és 12. sz. elv (36. bekezdés).

⁸⁰ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 59. sz. iránymutatás.

⁸¹ *Jelentés a CPT örményországi látogatásáról 2006. április 2. és 12. között*, CPT/Inf (2007) 47, 23. bekezdés; *Jelentés a CPT horvátországi látogatásáról 2007. május 4. és 14. között*, CPT/Inf (2008) 29, 19. bekezdés.

⁸² *Az SPT ötödik éves jelentése, érintett időszak: 2011. január–december*, 2012. március 19., CAT/C/48.3. sz. ENSZ-dok., 78. bekezdés.

⁸³ *Salduz v Turkey*, EJEB, 2008. november 27-i nagykamari ítélet, 54. bekezdés.

⁸⁴ *Jelentés a CPT hollandiai látogatásáról 2011. október 10. és 21. között*, CPT/Inf (2012) 21, 18. bekezdés.

⁸⁵ *Engel and Others v the Netherlands*, EJEB, 1976. június 8-i ítélet, 82. és 83. bekezdés. Lásd még: *Ezeh and Connors v the United Kingdom*, EJEB, 2003. október 9-i nagykamari ítélet, 82. bekezdés. *Deweert v Belgium*, EJEB, 1980. február 27-i ítélet, 42. és 46. bekezdés. *Eckle v Germany*, EJEB, 1982. július 15-i ítélet, 73. bekezdés; *Öztürk v Germany*, EJEB, 1984. február 21-i ítélet, 46–53. bekezdés.

⁸⁶ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 10. sz. elv.

⁸⁷ *Anakomba Yula v Belgium*, EJEB, 2009. március 10-i ítélet, 37–39. bekezdés (polgári jogi ügy).

Együttműködés

68. Az államoknak a büntető igazságszolgáltatási rendszer több különböző szereplőjével is együtt kell működniük azért, hogy a jogsegély a gyakorlatban is hatékonyan működjön. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások ajánlása szerint az államoknak a jogsegély biztosítása érdekében partneri együttműködést kell kialakítaniuk az ügyvédi kamarákkal és a többi jogi szolgáltatóval (pl. az egyetemekkel, a civil szervezetekkel és más csoportokkal, illetve intézményekkel).⁸⁸ A CPT a különböző kormányoknak készült jelentéseiben többször is javasolta az államoknak, hogy „teljes körű és megfelelően finanszírozott jogsegélyrendszert”⁸⁹ alakítsanak ki, kiegészítve azzal, hogy „ebben a körben az államnak érdemes együttműködnie az érintett ügyvédi kamarákkal”⁹⁰. A CPT a késlekedések elkerülése végett azt is szorgalmazta, hogy az ügyvédek „az érintett szakmai szervezetekkel egyetértésben előre összeállított listákról lehessen kiválasztani”.⁹¹
69. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások kimondják továbbá a nyomozó hatóság, az ügyészek és a bírák felelősségét, annak rögzítésével, hogy az ő feladatuk „a jogi segítséghez való hozzáférés biztosítása az előttük megjelenő, de kiszolgáltatott és/vagy saját ügyvéd megfizetésére képtelen személyek számára”.⁹²

A JOGSEGÉLYHEZ VALÓ JOGGAL KAPCSOLATOS KÖVETKEZTETÉSEK

70. A jogsegélyhez való hozzáférés minden bűncselekménnyel vádolt vagy gyanúsított személy alapvető joga. A jogsegély különös jelentőséggel bír a büntetőeljárás korai szakaszaiban, mivel a rendőrségi őrizetben levő személyek helyzete a legkiszolgáltatottabb, és leginkább ők szorulnak rá a támogatásra. Az EJEB részletesen szabályozta, hogy milyen esetekben indokolják az igazságszolgáltatás érdekei a jogi segítség nyújtását, így többek közt megfogalmazta azt az alapvető garanciális szabályt, hogy jogsegélyt kell biztosítani minden olyan személynek, aki szabadságvesztéssel sújtható, annak lehetséges tartamától függetlenül. Jogsegélyt kell nyújtani továbbá komoly vagy összetett ügyekben érintett személyeknek, valamint azoknak, akik kiszolgáltatott helyzetük vagy személyes körülményeik miatt nem feltétlenül képesek megfelelően védekezni az eljárás során.
71. A jogsegély keretében biztosítandó ügyvéd kijelölésénél az államnak megfelelő gondossággal és tisztességesen kell eljárnia, és figyelembe kell vennie a vádlott vagy gyanúsított kívánságait és esetleges speciális szükségleteit. Az államoknak folyamatosan ellenőrizniük kell a jogsegély alapján kirendelt ügyvédek munkájának minőségét, mert ha a védő nem képviseli megfelelően a terheltet, és ez nyilvánvaló, vagy erről az állam tudomást szerez, akkor az állam köteles beavatkozni és orvosolni a mulasztást.
72. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága a PPJNE alkalmazása során megállapította, hogy a jogsegélyhez való hozzáférés minden bűncselekménnyel vádolt vagy gyanúsított személyt általánosan megillet. A Kínzás Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) és a Kínzás Megelőzésére Létrehozott ENSZ-albizottság (SPT) is több ízben kiemelte, hogy a megfelelően működő és hatékony jogsegélyrendszer alapvető garancia a megfélemlítéssel, az embertelen bánásmóddal és a kínzással szemben.
73. Az ENSZ-elvek és -iránymutatások gyakorlati haszna különösen abban mutatkozik meg, hogy a dokumentum konkrét ajánlásokat fogalmaz meg a hatékony jogsegélyrendszerek állami kialakításával és működtetésével kapcsolatban. Az államoknak elegendő pénzügyi

⁸⁸ ENSZ-elvek és -iránymutatások, 14. sz. elv, 11. sz. iránymutatás d) pont, 16. sz. iránymutatás.

⁸⁹ *Jelentés a CPT örményországi látogatásáról 2006. április 2. és 12. között*, CPT/Inf (2007) 47, 23. bekezdés; *Jelentés a CPT ausztriai látogatásáról 2004. április 14. és 23. között*, CPT/Inf (2005) 13, 26. bekezdés; *Jelentés a CPT magyarországi látogatásáról 2005. március 30. és április 8. között*, CPT/Inf (2006) 20, 23. bekezdés; *Jelentés a CPT lengyelországi látogatásáról 2004. október 4. és 15. között*, CPT/Inf (2006) 11, 21. bekezdés; *Jelentés a CPT lengyelországi látogatásáról 2009. november 26. és december 8. között*, CPT/Inf (2011) 20, 26. bekezdés.

⁹⁰ *Jelentés a CPT szlovákiai látogatásáról 2009. március 24. és április 2. között*, CPT/Inf (2010) 1, 28. bekezdés; *Jelentés a CPT örményországi látogatásáról 2006. április 2. és 12. között*, CPT/Inf (2007) 47, 23. bekezdés.

⁹¹ *Második általános jelentés a CPT tevékenységéről, érintett időszak: 1991. január 1-jétől december 31-ig, 1992. április 13.*, 37. bekezdés.

⁹² ENSZ-elvek és -iránymutatások, 3. sz. elv, 23. bekezdés.

forrást, megfelelő emberi erőforrást, valamint költségvetési autonómiát kell biztosítaniuk a jogsegélyrendszereik számára. A jogsegély keretében eljáró ügyvédek és a jogsegélyrendszert működtető szervek függetlensége döntő jelentőségű. A vádlottaknak, illetve gyanúsítottaknak az adott bűncselekmény jellegétől függetlenül jogsegélyt kell biztosítani, és a speciális szükségletű csoportok esetében további intézkedésekre lehet szükség annak érdekében, hogy az ilyen csoportok is érdemben hozzáférjenek a jogsegély keretében elérhető szolgáltatásokhoz. A megfelelően kialakított és működő jogsegélyrendszer feltétele, hogy a büntető igazságszolgáltatás valamennyi szereplője, így az ügyvédek, a nyomozó hatóság, az ügyészek és a bírák is elkötelezzék magukat mellette.